

Krzysztof Penderecki in het arboretum op zijn landgoed in Lusławice

FOTOBURUND F. DICH.

Door onze redacteur **Mischa Spel**

Wonderlijk, zoals het daar oprijst in de leegte. Zoals meer prestigeprojecten van de Europese Unie ligt het gloednieuwe European Krzysztof Penderecki Centre for Music, in 2013 geopend, in de middle of nowhere. Om precies te zijn: in Lusławice, zeventig kilometer van het stadje Bernica, waar naamgevend componist Krzysztof Penderecki zijn kindertijd doorbracht. En honderd kilometer van de voormalige Poolse hoofdstad Kraków, waar hij studeerde, les gaf of in café Jama Michalikowa zijn composities op servetjes krabbelde - als hij thuis gek werd van zijn pianospelende (eerste) vrouw.

Zo'n 14 miljoen euro stak de EU in dit multifunctionele, sterk op educatie gerichte muziekcentrum, dat de culturele infrastructuur op het platteland een boost moet geven en daartoe beschikt over een prachtige grote zaal van 650 stoelen, kamermuziekzaal, opnamestudio's, kleedruimtes, kantine, vipappartementen met bad (voor belangrijke musici) en nog eens gangen vol meer basale slaapkamers, in aantal genoeg om een heel orkest te huisvesten.

In de zomer is er een festival, regelmatig zijn er masterclasses, drie keer per maand is er een concert en af en toe een cd-opname, zoals vandaag: een viool- en gitaar duo legt eigentijdse Poolse kamermuziek vast. Maar verder is het enorme gebouw uitgestorven, wat in contrast met schaal en luxe bijdraagt aan een volstrekt surrealistische sfeer. „Vanmiddag arriveren we zeventig musici van de Sinfonia Varsovia voor

Wonderlijke droom in niemandsland

Interview Krzysztof Penderecki

Componist Krzysztof Penderecki, Polens prominentste avant-gardist, bouwde naast zijn landgoed in Zuid-Polen zijn eigen muziekcentrum. Eind deze maand is hij composer-in-residence op het Storiion Festival in Eindhoven.

het concert van morgenavond”, zegt medewerkster Wanda Gajdamowicz - een jonge Letse die in een van de kamertjes in het centrum woont. „De geluidsstudio's mogen we niet verhuuren. Het is een EU-eis dat we de eerste vijf jaar geen winst maken. Ook alle concerten zijn gratis. De boeren uit de dorpen om ons heen hoeven alleen maar te reserveren. Ze hebben geleerd niet meer te klappen tussen de delen.”

Opvallend: naamgever Penderecki zelf is overal indirect aanwezig, als een levende heilige. Het centrum was zijn idee: een plek in de luwte waar jong talent kan bloeien. Op een binnenplaats en in de hal staan bustes, in de ontvangstaal hangt een portret. „Dat zou ongemakkelijk zijn als hij er arrogant onder was”, zegt Gajdamowicz. „Maar de professor is juist een bescheiden man.” In de gang hangen 3D-schetsen voor de audiovisuele hal die nog moet komen, met nisjes waarin je Penderecki's composities kunt beluisteren al kijkend naar video's van de gebeurtenissen uit de 20ste en 21ste eeuw die er verband mee houden. Penderecki zelf droomt nog van een zwembad voor de musici, en een sportruimte. De EU-aanvraag loopt.

Bomentuin en labyrint

Veertig jaar geleden kocht Penderecki het land waarop nu, als een uit de kluiten gewassen droom, dit centrum staat. Aan de andere kant van de bubbelige weg ligt zijn eigen landhuis, uit 1800, met een enorme bomentuin en twee labyrinten op dertig hectare land. Het arboretum telt 1.800 verschillende soorten bomen, vertelt hij. „Sommige heb ik zelf als babybompjes in mijn koffer van overal vandaan hier naartoe gesmokkeld. Bomen zijn mijn passie,

mijn opa leerde me al Latijnse bomennamen toen ik vijf was. Mijn overgrootvader was boswachter. Mijn dochter heeft een bloemenwinkel. Ik denk dat het genetisch is.”

En de labyrinten? „Die vind ik gewoon leuk. Dat grote daar zal straks twee meter hoog zijn. Ik heb weleens gezegd dat ik mijn critici erin los zal laten. Maar serieus: als kunstenaar creëer je in elk werk je eigen labyrint. Ik maak tevens altijd schetsen over de vorm op grote schaal, maar uiteindelijk is elke compositie een doolhof waar je niet meteen de weg weet, en ook vaak moet omkeren om je weg te vinden.”

Omdraaien deed Penderecki zelf in zijn oeuvre niet alleen op microniveau, maar ook fundamenteel. Tot ongeveer 1966, het jaar waarin zijn nog steeds indrukwekkende, zeer succesvolle *Lukas Passion* het licht zag, was hij hét gezicht van de Poolse avant-garde. De douane nam een postpakket met de grafische partituur van zijn *Threnody to the Victims of Hiroshima* (1964) zelfs in beslag, omdat de notenbrij zo alarmerend oogde dat men er een atomisch wraakrecept of iets anders engs in vermoedde.

Maar wie beter luistert, zag al vroeg kiemen voor de richting die Penderecki later uitging, en waarin tonale, grootschalige en vaak geestelijke werken („wat ook gewoon komt omdat de Bijbel geniale literatuur is”) de boventoon gingen voeren. Neem *Polymorphia* (1961) voor 48 strijkers, tevens gebruikt in Kubricks *The Shining*. Het stuk begint met voorwereldlijk grommen, waarna ijle tonen zich innemen en krasende tussenstemmen van repliek dienen. De apotheose is daarna verrassend: een ronkend slotakkoord in stralend C-groot.

Voor Penderecki zelf, zei hij al eens, was dat

slotakkoord „gewoon de logische oplossing”. Al die clusters, kwarttonen, waar moesten ze anders in uitmonden dan in de zee van de muziek, het oerakkoord? Maar voor een componist die graag gezien was in Donaueschingen, Duits epicentrum van het modernisme, was die klinke handreiking naar schoonheid een monumentaal statement.

Ouderlijk huis

Penderecki werd in 1933 geboren in Debica, op zeventig kilometer van zijn landhuis. Zoals de meeste stadjes in deze streek was de bevolking destijds voor driekwart Joods. „Mijn ouderlijk huis”, vertelt hij, „grensde pal aan wat vanaf 1939 het getto heette. In 1943 volgden de deportaties naar de nabijgelegen vernietigingskampen, maar dat betrof alleen de volwassenen. Kinderen en bejaarden werden meteen doodgeschoten, dat kon ik zien vanuit mijn raam. Ook mijn vrienden ja, ik sprak deels zelfs Jiddisch. Het waren overigens geen SS'ers die dan schoten, maar gewone soldaten. Jongens.”

Natuurlijk zijn die trauma's nog levend, beaamt hij. In zijn muziek heeft Penderecki veel aangeknoopt bij tragedie uit de geschiedenis, van Hiroshima tot '9/11'. „Alle componisten en kunstenaars ervoeren na de Tweede Wereldoorlog een drang om iets nieuws te maken”, zegt hij. „Maar de opvatting van Adorno, dat poëzie na Auschwitz barbaars zou zijn, is de mijne nooit geweest. Ik heb dertig zeer avant-gardistische stukken gecomponeerd, maar elke kunstenaar heeft periodes die tot een eind komen, waarna iets nieuws begint. In mijn geval was dat: aanknopen bij de traditie. Er zijn mo-

Als kunstenaar creëer je in elk werk ook je eigen labyrint

dernisten geweest die geniale, zeer invloedrijke stukken hebben gecomponeerd. Maar ik geloof ook dat tonaliteit mensen in zekere zin eigen is. Geen kind zingt atonaal. Je kunt zo'n kind vast wel kweken door het alleen naar Stockhausen en Xenakis te laten luisteren. Maar ik denk wel dat het dan ziek wordt.”

Het nadrukkelijke politieke engagement van veel van zijn werken, zegt hij, komt vooral voort uit zijn persoonlijke wens zijn stem te doen horen. „Mijn *Polish Requiem*, of *Threnody of Resurrection* - dat zijn allemaal werken die verband houden met moeilijkheden waarop ik wilde reageren. Is dat wens, morele plicht? Ik weet het niet. Ik zag het gebeuren en wilde erover schrijven. Moest erover schrijven.”

Wat sommige critici over *Resurrection* schreven dat het kitschig was, of zijn *Achtste symfonie* afdoen als Mahler-, Wagner- en Chopin-epigonisme, dat deert hem niet, zegt hij. „Niet iedereen hoeft te accepteren wat ik doe, dat ik een idioom omarm waarvan ik wel vind dat er nog oneindige mogelijkheden in verscholen liggen. En dat is ook prima. Het hoort erbij. Als ik er zelf maar zeker van ben dat ik gelijk heb.”

Overigens maakt inderdaad juist dat authenticiteitsissue het beluisteren van de late Penderecki tot een confronterende ervaring. Ambachtelijk is het uitstekende muziek: donker, zwaar meestal, soms ontroerend. Echo's van de Romantiek zijn overal. Als je je laat meeslepen, vervult dat daardoor met eenzelfde schuldige ongemakkelijkheid die vinexwijken in natuurgetrouwe jarendertigstijl, en de gedachte: daar woon je vast heerlijk.

Na het interview en voor de drieganglunch van soep, rollade en strudel, leidt Penderecki met ontroerende trots rond door zijn *Herrenhaus*. „We staan nu in interieurtijdschriften, maar dit was een totale ruïne”, zegt hij. Alle vertrekken, waaronder zijn pianoze werkkamer („ik hoor alles in mijn hoofd”), staan vol achttiende-eeuwse meubelen, iconen en geornamenteerde, geglazuurde kachels. En foto's, bijvoorbeeld met vrienden paus Johannes Paulus II en cellist Mstislav Rostropovitsj. „Maar ik ben ook een einzelgänger”, voegt hij toe. Met de Poolse componisten van zijn generatie, Witold Lutoslawski (1913-1994), Henryk Gorecki (1933-2010) en Wojciech Kilar (1932-2013), had hij „weinig tot geen contact”. „We waren ook zeer verschillend. En Lutoslaw-

PENDERECKI

Top 6

Zijn zes belangrijkste werken volgens Penderecki zelf. Argumenten geeft hij niet: „Muziek is een gevoelszaak.”

- **Threnody**
- **Lukas Passion**
- **Metamorphosen**
- **Tweede celloconcert**
- **Missa Brevis**
- **Sextet**

Het European Krzysztof Penderecki Centre for Music in Lusławice

ski.... Eerst was hij hét gezicht van de Poolse muziek. Toen kwam ik. Ik kreeg veel opdrachten in het buitenland. Dat was moeilijk.”

Penderecki is een derde deel van zijn tijd in Lusławice. De overige tweederde zijn verdeeld over het stadshuis in Kraków en, nog altijd, vier maanden reizen per jaar - altijd met echtgenote Elzbieta, al vijftig jaar de drijvende kracht achter de verbreiding van zijn muziek. „Dat reizen doen we graag, hoor. Natuurlijk, ik ben 82 en slaap graag thuis. Maar ik wil ook dat mijn muziek gehoord wordt. Bovendien is het onderhoud van dit huis kostbaar. Voor binnen heb ik twee mensen in dienst, voor buiten zes.”

Waar hij nu aan werkt? Twee symfonieën en een opera voor de Wiener Staatsoper. Met als libretto, waarschijnlijk, *Phèdre* van Racine.

„Maar het kan zijn dat ik overschakel op Euripides, want in Racine zit geen koor en een Griekse tragedie zonder koor - nee. Ik houd van stemmen. Het is niet voor niets dat het grootste deel van mijn oeuvre vocaal is. De stem is het ultieme instrument. Ik schrijf ook graag voor instrumenten. Ik ben zelf violist van origine, en dat heeft me zeker gevormd. Maar na zo'n instrumentaal werk verheug ik me er altijd op weer met een vocaal stuk verder te mogen.”

Naast het componeren is Penderecki ook dirigent, volgende week is hij composer-in-residence op het Storiion Festival in Eindhoven. Het kost allemaal tijd die hij ook aan componeren zou kunnen besteden, beaamt hij. „Maar ik heb niet het idee dat ik van mijn ware werk word afgehouden. Dirigeren is mijn enige vorm van sport! En een componist hoort ook uitvoerder te zijn, vind ik. Dat is de natuurlijke weg. Bach en Mozart deden het niet anders.”

Krzysztof Penderecki is composer-in-residence op het Storiion Festival Eindhoven (20-31 januari), waar verscheidene van zijn werken worden uitgevoerd. Zijn *Sextet* klinkt ook op 21/1 in het Muziektebouwaan 't U A-dam. Inl: storiionfestival.nl

Advertentie

Musici & Verzamelaars

TARISIO is wereldwijd het meest vooraanstaande veilinghuis in snaarinstrumenten. Onze expert **Jason Price** is in:

AMSTERDAM dinsdag 26 januari 2016
Conservatorium Hotel
Van Baerlestraat 27, 1071 AN Amsterdam

ROTTERDAM donderdag 28 januari 2016
Suite Hotel Pincovffs
Stieltjesstraat 34, 3071 JX Rotterdam

om violen, violas, cellos en strijktokken kosteloos te taxeren en eventueel te accepteren voor onze eerstvolgende veiling of toenemende privé verkoop.

Bel voor een afspraak **06 43 75 56 57**
Daniel Kruthof
of email: dKruthof@tarisio.com

Tarisio
tarisio.com